

Bondesocialism i Kanada

Den socialdemokratiske ledaren M. J. Coldwell i talarpose.

DE BADA huvudpartierna, som snarare varit mäklare mellan regionala intressen än bärare av politiska program, har, särskilt under ekonomiska krisperioder, oavslått framkallat rörelser som representerat missnöjda grupper och med en ideologiskt färgad motivering begärt vittgående förändringar. Ofta har dessa rörelser nöjt sig med att som påtryckningsgrupper söka förmå huvudpartierna att uppta och genomdriva de uppställda kraven. I andra fall har de bildat nya partier, i första hand provinsiella, i andra hand unionella. Under de senaste årtiondena har en rad partier av denna typ framträtt, och ett av dem, det socialdemokratiska, kan tänkas bli framtidens dominerande parti. Men det bör omedelbart betonas att socialdemokratien i Kanada, trots anslutning till Internationalen och ett häremot svarande program, har ett annat ursprung och genomgått en annan utveckling än broderpartierna i andra länder.

De nya partierna av radikal läggning har uppstått och hittills vunnit sina största framgångar i Västern, främst i de tre prärieprovinserna Alberta, Saskatchewan och Manitoba. Det är bönder, självägande bönder, inte industriarbetare, som i första rummet understött dem, även om samgående mellan jordbrukare och arbetare hört till parollerna. Fenomenet

är detsamma som gång efter annan framträtt i USA:s nordvästra stater, såsom Minnesota, Nord-Dakota och Montana. Och det förklaras väsentligen av att jordbrukarna känt sig vara föremål för "utsugning" av finans-, transport- och industriintressen i öster. De har begärt billigare inlåningslån och starkare garantier för sin äganderätt, billigare industrivaror, billigare och bättre transportmedel, billigare malning av sin spannmål, högre och framför allt stabilare spannmålspriser. Detta jordbrukarprogram har innefattat vissa socialiseringskrav (statsägda banker, kvarnar och järnvägar, statlig lagring och prissättning), och det har utan svårigheter kunnat förenas med mera principiella krav på socialisering av industrin — allra helst som industrin i vederbörande områden varit av ringa betydelse. Unionellt har ett samarbete mellan den begränsade agrara socialismen och den mera allmänt inriktade, europeiskt influerade socialdemokratien tett sig naturligt, åtminstone till en viss gräns — vilken gräns är omöjligt att säga, ty man har ännu inte vunnit makten.

Med en viss rätt har här talats om en "vetesocialism". Det agrara missnöjet har i kristider varit starkast i de områden där man odlar vete, eftersom veteskörden är särskilt fluktuerande och vetepriset särskilt beroende av världsmarknaden. I

veteprovinserna Saskatchewan — där kanske 80 procent av den agrara produktionen är vete och jordbruksproduktionen är 85 procent av den totala varuproduktionen — har exempelvis vetepriset under de senaste årtiondena uppvisat följande svängningar (i dollar per bushel): 1914 1.48, 1917 1.95, 1921 0.76, 1926 1.08, 1932 0.35, 1940 0.53, 1945 1.16. Det är att märka att alla siffrorna gäller är med ungefär samma veteproduktion per ytenhet; skördefluktuationerna inom området har alltså inte nämnvärt påverkat priset. Här ligger en av de viktigaste förklaringarna till paradoxen att Saskatchewan, de stora vetefarnernas område framför andra, i dag ensamt i Nordamerika styrs av en socialdemokratisk regering.

*

Efter första världskriget framträdde det progressistiska partiet (Progressive party) som böndernas företrädare. Partiet var starkt influerat av de rörelser i den amerikanska Nordvästern som uppstått något tidigare; dessa rörelser bildade emellertid i regel inte egna partier, utan sökte att vid kandidatnomineringen (primärva-

len) få makten inom antingen det republikanska eller det demokratiska partiets delstatliga organisation. Progressisterna uppställde en rad radikala reformkrav av ovan antydd art, men knäsatte inte någon generell och principiell socialism. Intressant är att de, liksom sina kolleger i USA, riktade en principiell kritik mot de traditionella partierna. Dessa förklarades vara organ för yrkespolitiker som i grunden alla företrädde samma kapitalistiska intressen. Man begärde att varje folkgrupp skulle representeras av personer som tillhörde den; i de stora partierna dominerade — och dominerar fortfarande — advokaterna (med ofta över en tredjedel av underhusets medlemmar). Tidningarna, som i regel inte har en viss partifärg, utan tar växlande positioner vid valen, kunde också åberopas som bevis för att i realiteten vissa "intressen" — Österns och kapitalisternas — behärskade det offentliga livet. Liksom i USA begärdes referendum och folkinitiativ som medel att krossa partimaskinernas väld. Det gäller att få bort "mellanhänderna" — i politiken likaväl som i ekonomin.

Progressisterna gick snabbt framåt i prärieprovinserna och Ontario, och då partiet år 1921 för första gången deltog i unionsvalen blev segern sensationell: 65 av 235 platser i underhuset. Under några år var progressisterna tungan på vägen mellan de traditionella partierna. Men partiet gick snabbt tillbaka, främst av tre skäl: en stor del av dess krav realiserades — särskilt genom provinsiell lagstiftning —, den ekonomiska krisen efter kriget utvecklades, och, kanske framför allt, liberalerna upptog flera progressistiska programpunkter och intog flera av partiets ledande män i sin organisation. 1925 sjönk antalet progressister i unionsparlamentet till 24, 1926 till 13 och 1930 till 2; i prärieprovinserna bevarade partiet ännu en tid en relativt stark ställning.

Under krisen i början av 1930-talet upptogs det progressistiska arvet av ett parti med fastare program och mål på längre sikt. År 1932 bildades Cooperative Commonwealth Federation (CCF), Kanadas första socialdemokratiska parti av betydelse. Partiet kom till stånd genom sammanslutning av agrarradikaler med socialistiska arbetare och intellektuella, en sammanslutning som betingades av krisläget, men var mäktigt att överleva krisen. Namnet förklaras av att man ville starkt understryka kooperationens vikt (kooperation både som företagsform och som samarbete över huvud) och att partiet från början närmast tänktes som en federation av skilda provinsiella partier. Programmet gick ut på generell socialisering av produktionsmedlen, även av jorden; de betryckta jordbrukarna ville hellre vara statsarrendatorer med säker besittningsrätt än gäldenärer hos banker och länekassor. Det bör understrykas att spänningen vid denna tid var så stark att man i prärieprovinserna offentligt talade om en utbrytning ur unionen; i den nya staten skulle bankerna socialiseras, räntorna begränsas till ett minimum, tullarna avskaffas och allmänt moratorium för lån genomföras.

Kravet på allmän socialisering frångick man inom kort. Särskilt i prärieprovinserna framhöll partiets ledare att endast socialisering av banker, transportmedel och andra allmännyttiga företag (telefon, telegraf, vatten osv.) och vissa naturtillgångar såsom gruvor och vattenkraft — men ej jorden — skulle komma i fråga. Ordet socialism undviks; i

stället talas om "en ny social ordning" eller "det kooperativa samhället". Från början har marxistiska tankegångar och därmed även klasskampsideologin lyst med sin frånvaro, partiet har visat den största respekt för religionen, och dess nuvarande ledare, M. J. Coldwell, har framträtt som predikant; avståndstagandet från kommunismen är ovillkorligt; utrikespolitiskt har partiet följt den härskande linjen, bland annat i fråga om Atlantpakten, och den s. k. tredje stånipunkten är bannlyst. Av de stora arbetarorganisationerna har Canadian Congress of Labour (350.000 medlemmar) förklarat CCF vara "de kanadensiska arbetarnas politiska vapen", medan Trades and Labour Congress (450.000 medlemmar) är neutralt; att båda organisationerna fördömer kommunismen faller av sig självt.

CCF:s ojämförligt största framgång är erövringen av majoriteten i Saskatchewan år 1944 och bevarandet av denna majoritet. En del av de åtgärder som den socialdemokratiska regeringen med parlamentets stöd har genomfört avser att trygga jordbrukarna vid kriser genom att begränsa långivarnas rätt till besittningstagande eller exekutiv auktion av jordegendom. Kooperativa organisationer bland annat för inköp av jordbruksmaskiner har fått betydande understöd. I fråga om elektrisk drift, busstransport, telefoner, försäkringar, förädling av ull och hudar har statsdrift, satts i gång eller utökats. Staten har också startat eller övertagit en del industriföretag av mindre omfattning, en sak av begränsad betydelse redan på grund av Saskatchewan's agrara struktur. Om resultatet av dessa experiment tvistar man, även om det i regel erkänns att ett bestämt omdöme knappast kan fattas efter så kort tid. Viktigt är att fastslå att CCF i Saskatchewan representerar främst de självägande och relativt välstående jordbrukarna och att partiet rent administrativt anses ha utfört ett gott arbete.

I en annan prärieprovin, Manitoba, har CCF vunnit terräng utan att närma sig majoriteten. I övrigt har partiet sin styrka bland industriarbetarna, främst i Ontario och British Columbia; i den sistnämnda provinsen har liberaler och konservativa bildat koalition vid valen och i regeringen för att hindra CCF att nå makten. Provensvalen har ofta givit partiet större framgångar än unionsvalen; så t. ex. måste massor av väljare som vid provinsvalen i Saskatchewan år 1948 röstade med CCF, vid unionsvalen följande år ha underlåtit att rösta, och denna provins sände därför 14 liberaler och blott 5 socialdemokrater till parlamentet i Ottawa. I Quebec har partiet haft särskilt svårt att vinna mark; den katolska kyrkan har visserligen återtagit ett en gång utfärdat förbud att rösta på CCF, men dess inflytande motverkar självfallet socialdemokratins utbredning.

Enligt många spådomar skulle CCF redan ha passerat kulmen. Partiet samlade vid de unionella valen 1935 och 1940 omkring 390.000 röster; 1945 gick siffran upp till 823.000 (15,6 procent), men år 1949 sjönk den till 782.000 (13,6 proc.). Enligt opinionsundersökningarna skulle i september 1943 inte mindre än 29 procent ha röstat för partiet, dvs. ungefär lika många som för liberalerna, men de senaste siffrorna är 14—15 procent (i prärieprovinserna omkring 30 procent). Man hävdar att den egenartade föreningen av bönder och industriarbetare väl kunnat ge en snabb framgång, men att den i längden skall visa sig omöjlig att upprätthålla. Det är emellertid inte otänkbart att ett nytt läge kan ge CCF chanser till ett nytt genombrott, och i varje fall har partiet, både direkt och genom sitt inflytande på andra partier — påtagligt i liberalers och konservativas tävlan i reformvänlighet —, inneburet en betydande radikalisering av kanadensisk politik.

*

Social Credit-partiet har liksom progressisterna och CCF varit ett uttryck för jordbrukarnas missnöje i ett krisläge. Partiet framträdde i Alberta under depressionen i början av 1930-talet; dess ledare Aberhart

var påverkad av de egenartade monetära teorier som framställdes av major Douglas i England och krävde bland annat räntefria lån för jordbrukarna och utdelning av 25 dollar i månaden till varje medborgare. På detta fantastiska program vann partiet år 1935 majoritet i Alberta. Vissa försök gjordes att omsätta teorierna i praktiken. Men i huvudsak har Social Credit nöjt sig med att liksom CCF förbättra jordbrukarnas läge genom kooperation och mildring av lånevillkoren. Upptäckten av stora oljefyndigheter i Alberta har gjort provinsen till ett av landets rikaste områden, och Social Credit har fortsatt att regera — utan socialiserings- och utan extrema åtgärder över huvud. Utanför Alberta har partiet inte vunnit några avsevärda framgångar.

HERBERT TINGSTEN

(Föregående artiklar om Kanada var införda den 7/11, 11/11, 14/11, 24/11 och 27/11.)

New. 4 l. 8 k.

2 m.

Sia 14.